

Rijkswaterstaat
Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Bodem+ in 2013

Bodem en ondergrond essentiële schakels
voor een duurzaam ingerichte leefomgeving

Water. Wegen. Werken. Rijkswaterstaat.

Inhoud

1	De omgeving in beweging	3
2	Bodem+ in veranderend getij	5
2.1	Ondergrond en grondwater op de kaart	5
2.2	Impulsen voor praktijk in de regio	6
2.3	RWS Leefomgeving wordt een succes	7
2.4	Verkenning andere bodemthema's	8
2.5	En verder...	8
3	Bodem+ in 2013	9
3.1	Werkzaamheden en organisatie	9
3.2	Afronding projecten en taken	11
4	Dagen en projectmiddelen	13
	Bijlage 1 – Samenwerking	20
	Bijlage 2 – Afkortingen en websites	21

Bodem+ is een opdracht van het ministerie van Infrastructuur en Milieu, InterProvinciaal Overleg (IPO), Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en Unie van Waterschappen (UvW).

1 De omgeving in beweging

De milieuthema's en beleidsvelden in de leefomgeving zijn sterk in beweging. Duurzaamheid vormt daarbij steeds vaker een uitgangspunt voor het handelen door overheid en markt. Om voor onze opdrachtgevers en onze klanten een waardevolle partner te blijven speelt Bodem+ daar voortdurend op in. De veranderingen zijn legio. Onderstaande maatschappelijke, beleidsmatige en organisatorische ontwikkelingen voorzien we in 2013.

In 2013, en waarschijnlijk ook nog enkele jaren daarna, blijven we geconfronteerd met een tanend economisch klimaat. Zowel bij private organisaties als bij overheden zijn de financiële mogelijkheden aanzienlijk beperkter dan voorheen. Voorgenomen bouwactiviteiten en/of gebiedsontwikkelingen stagneren of worden helemaal geschrapt. Logische momenten om bodemverontreiniging aan te pakken en tot een betere benutting van de bodem en ondergrond te komen vervallen hiermee. Lichtpunt is dat het -ondanks deze moeilijke omgevingsfactoren- lijkt te lukken om de aanpak van humane spoedlocaties tijdig af te ronden. Het einde van de klassieke bodemsaneringsoperatie komt daarmee steeds dichterbij. Een belangrijke convenantdoelstelling is daarmee binnen bereik.

We zien dat de rol van de overheid stap voor stap maar wel fundamenteel verandert. Het idee van de maakbare samenleving ligt al achter ons. Het vertrouwen in alleen maar de markt heeft het afgelopen decennium in toenemende mate plaatsgemaakt voor het heersende idee nu dat er meer vertrouwd moet worden op de energie in de samenleving. Maatschappelijke organisaties en overheden werken meer samen om de energieke samenleving te stimuleren. Ruimte om te komen tot oplossing voor regionale- en lokale problemen wordt gevonden in het toepassen van maatwerk. Belangrijk hierbij is dat de landelijke regelgeving dit ondersteunt en niet hindert. Deregulering en ombouw van regelgeving naar doelvoor-schriften blijft actueel en wenselijk, ook in het domein van bodem en ondergrond.

Een derde voor ons belangrijke maatschappelijke ontwikkeling zijn de hogere eisen die aan de kwaliteit, effectiviteit en efficiency van het overheidsoptreden worden gesteld. Verkokerd beleid wordt terecht niet meer geaccepteerd. In het ruimtelijk- en milieudomein wordt een geïntegreerde- en gebiedsgerichte aanpak van de leefomgeving de norm. Dit draagt ook bij aan onze duurzaamheidsdoelstelling, een duurzaam gebruik en een bewust beheer van het bodem en ondergrondsysteem. Vanwege de te realiseren taakstelling moet dit met minder personele capaciteit worden bereikt.

Bovenstaande maatschappelijke ontwikkelingen leiden tot een beleidsmatige reactie die ook voor Bodem+ belangrijk is de komende jaren. Het bodembeleid gaat nu daadwerkelijk de omslag maken van bodemverontreinigingbeleid naar een beleid dat gericht is op van een duurzaam gebruik van de ondergrond. Veel decentrale overheden hebben daarvoor al visies opgesteld. Het onderwerp krijgt meer bestuurlijke aandacht. Een voorbeeld hiervan is de Bestuurdersagenda voor de ondergrond. Ook het Rijk is gestart met het opstellen van een Structuurvisie voor de Ondergrond en Rijkswaterstaat heeft een strategische verkenning naar de ondergrond uitgevoerd. Deze ontwikkeling, die Bodem+ in 2011 en 2012 al ondersteunde, wordt in 2013 met extra inspanning doorgezet. In hoofdstuk 2 leest u hoe.

Het te realiseren nieuwe beleid voor de ondergrond betekent tevens dat we integraler naar boven- en ondergrond gaan kijken. Nevendoel is om ook meer economische- en maatschappelijke baten te genereren en om

kosten, voor maatschappelijke baten te genereren en om kosten, voor met name bodemsaneringen, te verlagen. Thema's die een paar jaar geleden nog maar beperkt aandacht trokken, zoals bodemenergie, ondergrondse infrastructuur, nieuwe financieringsmodellen voor bodemsanering, beheer van het grondwater, ondergrondse opslag en de samenhang tussen het gebruik van de ondergrond en de kwaliteit van de leefomgeving op de bovengrond, staan nu volop in de maatschappelijke en bestuurlijke aandacht. Steeds meer wordt herkend dat een duurzaam gebruik van de bodem en ondergrond forse positieve effecten hebben. Mits duurzaam benut kan de bodem een grote bijdrage leveren aan andere beleidsdoelen als een veilig en klimaatbestendig Nederland, verbetering van de voedselproductie en een transitie naar hernieuwbare energiebronnen.

Tijdens de TerrAgenda op 11 oktober 2012 is het resultaat van het onderzoek naar de baten van de bodem en ondergrond gepresenteerd. Een bijdrage van 7% aan het bruto nationaal product ligt er niet om. We willen die baten voor het voetlicht brengen opdat we in de regio goede afwegingen gemaakt kunnen worden richting duurzame oplossingen. De regelgeving gaat wezenlijk veranderen. De sectorale bodemwetgeving wordt onderdeel van de integrale Omgevingswet, waarbij de Wet bodembescherming tevens fundamenteel wordt herzien. Dit met als doel om de regelgeving overzichtelijker en eenduidiger te maken, zodat meer integraal en gebiedsgerichte handelen mogelijk wordt. Vanuit de wens tot deregulering wordt in toenemen-

de mate ander instrumentarium ingezet, zoals Green Deals met private of maatschappelijke organisaties. Naast de Nederlandse dynamiek in wet- en regelgeving, wordt de invloed vanuit Europa steeds groter. Diverse richtlijnen (bijvoorbeeld de Kaderrichtlijn Water) hebben direct invloed op onze wet- en regelgeving. Bodem+ zal binnen haar projecten samen met de opdrachtgevers de ontwikkelingen binnen Europa volgen per dossier en betrekken in de nationale ontwikkelingen op het gebied van wet- en regelgeving.

De organisatie van de overheid verandert met dat alles mee. Bij de decentrale overheden zijn de 'bodemtaken' organisatorisch al ruimschoots geïntegreerd met andere beleidsvelden. In 2013 starten decentrale overheden bovendien met een landsdekkende structuur van Omgevingsdiensten. Taken op het gebied van vergunningverlening, toezicht en handhaving gaan vanuit provincies en gemeenten, inclusief personeel, over naar deze Omgevingsdiensten. De ministeries van Infrastructuur en Milieu en Economische zaken, Landbouw en Innovatie zijn in 2012 gereorganiseerd en in 2013 is het de beurt aan legio Rijksuitvoeringsorganisaties, waaronder DG Uitvoering en Rijkswaterstaat. Alle uitvoeringsgerichte milieu- en ruimtetaken, waaronder Bodem+, worden vanaf 2013 ondergebracht bij Rijkswaterstaat Leefomgeving als één geïntegreerde en herkenbare organisatie-eenheid. In deze integratie van beleidsvelden en -organisaties bestaat een zorg voor medeoverheden hoe de beschikbare bodemkennis te behouden en succesvol in te zetten bij het maken van het 'nieuwe ondergrondbeleid'.

2 Bodem+ in veranderend getij

Met de hiervoor geschetste veranderingen op het netvlies staat Bodem+ in 2013 opnieuw voor mooie uitdagingen. Enerzijds groeien we mee met de beleidsintegratie richting duurzaam gebruik, bewust beheer en ruimtelijke inrichting van de ondergrond, anderzijds zorgen we voor behoud van onze bestaande ‘sectorale’ bodemkennis. Ook ontwikkelt Bodem+ zich ten opzichte van de veranderende rol van de overheid.

De toenemende decentralisatie en de behoefte aan meer samenwerking en integratie van sectoren vraagt van ons meer dan ooit het veld te betreden als centrale verbindende organisatie en samenwerkingsgerichte gesprekspartner. Bodem+ zal haar bodemexpertise en netwerk behouden, maar de in 2012 ingezette koers om haar kennis en netwerk uit te breiden richting grond- en (drink)water sterk intensiveren.

Dit doen we overigens niet alleen, maar samen met onze partners in het ExpertiseNetwerk Bodem en Ondergrond, het Uitvoeringsprogramma van het Bodemconvenant, het initiatief Bewust Bodemgebruik en Rijkswaterstaat. Met het Expertisenetwerk Bodem en Ondergrond geven we sturing aan de innovatie- en kennisagenda bodem en ondergrond.

Hoofddoelen voor Bodem+ in 2013 zijn:

- Adequate ondersteuning beleidsontwikkeling ondergrond en grondwater (2.1)
- Impulsen voor praktijk in de regio (2.2)
- Succesvolle reorganisatie in en integratie met Rijkswaterstaat (2.3)

Een belangrijk agendapunt voor het Uitvoeringsprogramma van het bodemconvenant in 2013 is verder de te houden tweede midterm-review. De uitkomst daarvan zal een basis leggen voor eventuele nieuwe afspraken na 2015.

2.1

Ondergrond en grondwater op de kaart

Met de hierboven geschetste veranderingen op het netvlies staat Bodem+ in 2013 opnieuw voor mooie uitdagingen. Enerzijds groeien we mee met de beleidsintegratie richting duurzaam gebruik en bewust beheer en ruimtelijke inrichting van de ondergrond, anderzijds zorgen we voor behoud van onze bestaande ‘sectorale’ bodemkennis. Ook ontwikkelt Bodem+ zich ten opzichte van de veranderende rol van de overheid

We blijven het Uitvoeringsprogramma van het bodemconvenant ondersteunen, evenals de implementatie van de Structuurvisie Buisleidingen. 2013 wordt bovendien het jaar waarin het Wijzigingsbesluit bodemenergiesystemen in werking zal treden, waarbij decentrale overheden nieuwe taken krijgen. Onze speciale aandacht gaat daarbij uit naar een adequate inbouw van de registratie van bodemenergiesystemen in het Omgevingsloket (OLO) en de Activiteitenbesluit Internet Module (AIM) per 1 juli 2013. Bovendien verzorgt Bodem+ samen met andere kennispartners uit het voormalige SWKO-programma de voorlichting van en ondersteuning op de implementatie van dit Wijzigingsbesluit. Enerzijds via generieke informatie op allesoverbodemenergie.nl, onze bodemhelpdesk en enkele te organiseren centrale voorlichtingsbijeenkomsten, maar vooral door aan te sluiten bij regionale voorlichtingsbijeenkomsten en de Impuls Lokaal Bodembeheer.

Via het Uitvoeringsprogramma van het Bodemconvenant stimuleren we wederom de aanpak van gebiedsontwikkeling en grondwaterbeheer en het ondergrondbeleid, waarbij we waken voor overlap met het programma STRONG.

Ook in ons eigen werkprogramma krijgt de integratie van bodem met water en ruimte een groter accent. We bewegen in een stroomversnelling naar een meer geïntegreerd gebiedsgericht beleid. Deze beweging krijgt vorm in bijvoorbeeld het verbredingstraject “Bodem, ruimte en water”, waarbij vanuit een integrale omgevingsbenadering een betere aansluiting wordt gezocht tussen de inhoudelijke thema’s. Binnen dit project zal tevens het accent liggen op het onderdeel ‘praktijk in de regio’. We gaan op zoek naar regionale netwerken, waarbij we bijdragen met inhoudelijke kennis en door het uitwisselen van best practices. Onze kennisinfrastructuur via het Expertise-Netwerk Bodem en Ondergrond zal als gevolg hiervan worden verbreed. De aansluiting met STOWA (Stichting Toegepast Onderzoek Water) is gezocht en gevonden.

Overheden helpen bij locaties die zij als hardnekkige knelpunten ervaren

Vanuit de projecten “Programmering en Financiering Bodemsanering” en “Bedrijven en Branches” zal worden gewerkt aan initiatieven om te komen tot nieuwe verdienmodellen ten behoeve van financiering en nazorg van complexe, meervoudige verontreinigingen in de ondergrond. Een uitermate pregnant thema in een tijd van stagerende ruimtelijke ontwikkeling met teruglopende overheidsmiddelen voor bodem. Binnen het project “Bedrijven en Branches” wordt een pilottraject opgezet om overheden te helpen bij locaties (bedrijfsterreinen), die zij als hardnekkige knelpunten ervaren. Hierbij is het de bedoeling om de belangen van bedrijven en overheden bij elkaar te brengen in een gezamenlijke aanpak. Vanuit project milieuaansprakelijkheid wordt gewerkt aan het toepasbaar maken van jarenlange opgedane kennis van het juridisch instrumentarium ten gunste van gebiedsgericht aanpak van grondwaterproblematiek, beheer hiervan en het mogelijk inrichten van een ontzorgorganisatie. Deze specialistische kennis over milieuaansprakelijkheid wordt ook vraaggestuurd beschikbaar gesteld voor decentrale overheden die oplossingen zoeken voor hun eigen locaties.

2.2 **Impulsen voor praktijk in de regio**

Kenmerkend in de verdere decentralisatie van het bodembeleid is dat beleidsmatige integratie vanuit het ministerie

samenvalt met een gelijktijdige concrete invulling hiervan in vele goede initiatieven in de regio. Dit maakt dat vanuit Bodem+ meer dan ooit wordt ingezet op het meedenken en ontsluiten van praktijkkennis in de regio. Naast het verbredingstraject bodem, ruimte en water bevorderen we in onze manier van werken komend jaar bestaande initiatieven tot samenwerking en kennisdeling. Onze blijvende inzet is daarbij het verbinden van kennis en praktijk met (de)centraal bestuur en beleid. Dit uit zich in de samenwerking met een groot aantal actoren, zoals de Unie van Waterschappen, het ExpertiseNetwerk Bodem en Ondergrond en verschillende kennisinstellingen. Deze samenwerking wordt verder uitgebreid met private organisaties als het grote (internationale) bedrijfsleven via bijvoorbeeld de Rotterdam School of Management (Initiatief Bewust Bodemgebruik).

Het succesvolle instrument Impuls Lokaal Bodembeheer (ILB) wordt gecontinueerd. Evaluatie leerde dat de ILB een doeltreffend instrument is voor decentrale overheden om beleid in de regio te implementeren. De ILB fase 2, die medio 2012 is gestart en doorloopt tot medio 2013, heeft een bredere insteek richting ecosysteemdiensten, ondergrond, professioneel opdrachtgeverschap en verbetering van het toezicht en de handhaving. Binnen deze ILB-2 kijkt Bodem+ mee naar kansrijke initiatieven rondom bodem-energie en wordt samengewerkt met de UP werkgroepen Gebiedsgericht grondwaterbeheer en Ondergrond. Voor de accountmanagers van Bodem+ betekent dit dat zij in de regio (vraaggestuurd en klantgericht) de verbreding van het bodemgebruik gaan bevorderen. De mogelijkheden voor financiering en uitvoering van een aansluitende ILB fase 3 worden momenteel uitgewerkt.

Naast het instrument ILB haakt Bodem+ aan op de effectiviteit van het instrument Green Deals. Vanuit het project Besluit bodemkwaliteit leveren wij kennis aan Green Deals op het gebied van verder verduurzaming van steenachtige afvalstromen, en vanuit Bodembescherming wordt gewerkt aan de Green Deal grote bedrijven Botlek. Vanuit het management is Bodem+ betrokken bij de Green Deal Milieuprestatiemetingen gebouwde omgeving en een initiatief om te komen tot een Green Deal voor de grondstoffenketen.

2.3 RWS Leefomgeving wordt een succes

Per 1 januari 2013 vaart Bodem+, samen met alle andere milieu- en ruimteopdrachten, over vanuit DG Uitvoering naar Rijkswaterstaat Leefomgeving. Dat is letterlijk een nieuwe leefomgeving. Bodem+ blijft actief meebouwen aan de formele reorganisatie fase 2 van de RWS Leefomgeving,

waarbij ons opdrachtgevers- en organisatie-model inzet vormen voor de gehele RWS Leefomgeving. Daarnaast zetten we sterk in op inhoudelijke samenwerking en invlechting van onze projecten binnen Rijkswaterstaat. Enerzijds vanuit de wens om de kwaliteit van onze dienstverlening verder te verbeteren en het bodem- en watersysteem weer als één geheel te benaderen, anderzijds vanuit de noodzaak tot kennisborging en verdere kostenreductie.

De winkels blijven gedurende de verbouwing gewoon open en we blijven zichtbaar en vindbaar onder de naam Bodem+. Wij hechten er waarde aan het opgebouwde vertrouwen van onze opdrachtgevers en onze klanten te behouden. Om die reden maakt Bodem+ zich sterk om onze manier van samenwerken, waarbij we ons richten op het ondersteunen van de decentrale overheden én de rijksoverheid, voort te zetten. We zullen binnen Rijkswaterstaat actief op zoek gaan naar kansen om onze rol en kennis ook hier optimaal te benutten en nieuwe samenwerking te realiseren. De benodigde kennis en samenwerking met DG Uitvoering binnen diverse projecten is geborgd via een samenwerkingsverklaring tussen Rijkswaterstaat en DG Uitvoering. Op die manier blijft Bodem+ ook betrokken bij de fiscale en innovatieregelingen op het terrein van milieutechnieken en biodiversiteit (o.a. de Milieu-investeringsaftrek (MIA), de Willekeurige afschrijving milieu-investeringen (VAMIL) of de Subsidierегeling Biodiversiteit & Bedrijfsleven).

We zetten sterk in op inhoudelijke samenwerking en invlechting van onze projecten binnen Rijkswaterstaat

Naast een organisatorische verandering wordt meteen werk gemaakt van het vormgeven van inhoudelijke synergie. De Helpdesk Bodem intensificeert de samenwerking met de helpdesk Water en de helpdesken van InfoMil, vooruitlopend op toekomstige integratie tot één Helpdesk Leefomgeving. De betreffende websites worden gefaseerd geïntegreerd en geüniformeerd. Verbetering van de vindbaarheid van informatie op de website is daarbij belangrijkste doel en verbeterpunt (zie ook paragraaf 3.1). Ook ten aanzien van andere onderdelen van onze kennisinfrastructuur is ont dubbeling of juist nadere invlechting mogelijk. De verzending van e-brieven, de aansturing van Platform Baggernet, de officiële vertegenwoordiging in gremia en het contractbeheer van onze instrumenten zijn maar enkele voorbeelden waar dit mogelijk en wenselijk is.

2.4 Verkenning andere bodemthema's

In paragraaf 2.1 kunt u lezen dat Bodem+ in 2013 nadrukkelijk intensiveert op de thema's ondergrond en grondwater. Bij genoemde projecten en activiteiten waren we in het verleden al betrokken, zijn we al deskundig of is een netwerk opgebouwd richting deskundige kennispartners. Dit wordt in 2013 verder uitgebreid of geïntensiveerd.

Maar...de bodem en ondergrond kent zoveel andere aspecten die van belang zijn voor een duurzame gebiedsrichting en in toenemende mate in de belangstelling staan van onze doelgroepen. In 2012 heeft Bodem+ in opdracht van het ministerie van Infrastructuur en Milieu het thema bodemafdekking opgepakt. Alle beleid, kennis en ervaring op dit thema zijn verzameld en centraal ontsloten op bodemambities.nl en in 2013 volgt voorlichting richting gemeenten, provincies en waterschappen. Ook ondersteunt Bodem+ inmiddels een PRISMA-project bodemverdichting (verminderde doorlatendheid van de bodem) dat in 2012 is gestart door de provincies.

Op verzoek van onze doelgroepen zal Bodem+ in 2013 een verkenning starten of en zo ja welke andere verbredings-thema's worden opgepakt, zoals:

- mestbeleid in relatie tot bodembeheer en bodemvruchtbaarheid (organische stof, fosfaat);
- bodemdaling en funderingsproblematiek;
- de 6 V's: verarming, verdichting, verdroging, vermesting, versnippering en verzilting;
- bodembiodiversiteit.

Onze insteek daarbij is niet om zelf inhoudelijk deskundig te worden op al deze thema's. Doel is wel om reeds bestaande kennis en informatie over deze thema's actiever te ontsluiten naar onze doelgroepen en via het ExpertiseNetwerk Bodem en Ondergrond het centrale loket te vormen naar de organisaties waar deze (deels specialistische) kennis wel beschikbaar is. Doel is ook om de onderlinge uitwisseling van de praktijkervaringen te stimuleren tussen gemeenten, provincies en waterschappen.

2.5 En verder...

In de tabellen in hoofdstuk 4 vindt u een opsomming van de projecten en activiteiten die we in 2013 uitvoeren en producten die Bodem+ oplevert. De werkzaamheden die we verrichten op het gebied van het bodemconvenant en

STRONG vinden plaats onder verantwoordelijkheid van de beide uitvoeringsprogramma's. Het uitvoeringsprogramma STRONG is nog in ontwikkeling, waarmee ook de benodigde inzet door Bodem+ kan wijzigen.

Actief op zoek gaan naar kansen om onze rol en kennis optimaal te benutten

Na beëindiging van het Samenwerkingsprogramma Warmte Koude Opslag (SWKO) zal Bodem+ in 2013 een beperkte inspanning leveren op het gebied van voorlichting en ondersteuning van implementatie van het Wijzigingsbesluit bodemenergiesystemen. Ook draagt Bodem+ daarna zorg voor het beheer van ontwikkelde instrumenten (o.a. WKO-tool en handreikingen) en coördinatie op het beheer van bijbehorende centrale meldsystemen vanuit onze rol in het bodeminformatiebeheer.

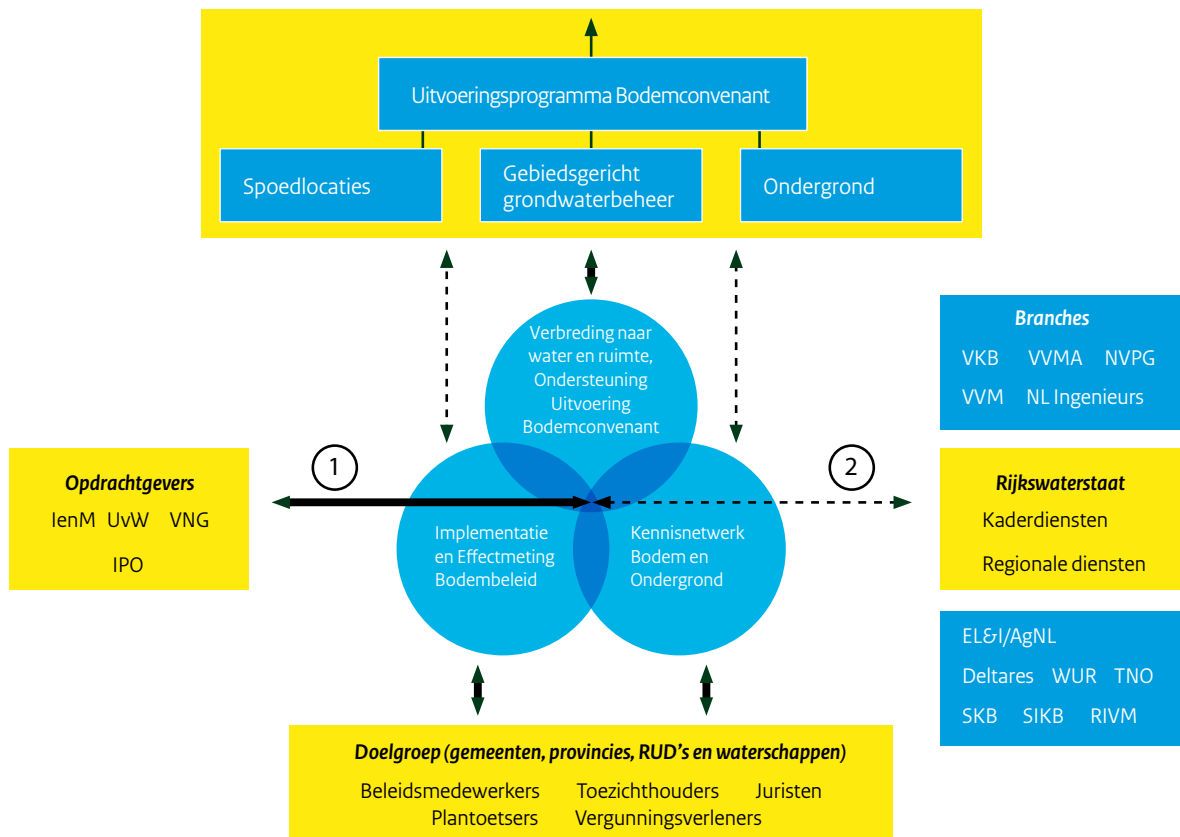
Onze coördinatie op het bodeminformatiebeheer vormt steeds meer een schakel tussen de decentrale opslag van bodemdata en de landelijke vraag naar samenhangende bodeminformatie ten dienste van maatschappelijke processen. Burgers, makelaars, projectontwikkelaars, beheerders van ondergrondse infrastructuur en decentrale overheden zelf: allen hebben in toenemende mate behoefte aan informatie op maat. Het informatiebeheer dient in tegenstelling tot het verleden niet alleen meer de interne gebruiksdoelen, bijvoorbeeld voor het opstellen van bodemkwaliteitskaarten, beleidsrapportages of het opstellen van een landsdekkend beeld, maar doet mee in landelijke ontwikkelingen. Voorbeelden daarvan zijn Publieke Dienstverlening Op de Kaart (geoinformatie), basisregistraties en gegevensverkenningen in het kader van de Omgevingswet, INSPIRE en STRONG.

3 Bodem+ in 2013

3.1 Werkzaamheden en organisatie

Net als in de voorgaande jaren heeft u voor 2013 een jaarwerkplan op hoofdlijnen van ons in handen. Het hiervoor geschetste ontwikkeltraject en het gegeven dat

onze opdrachtgevers flexibiliteit van Bodem+ wensen rechtvaardigen deze pragmatische insteek. Dit jaarwerkplan is afgestemd met het ministerie van Infrastructuur en Milieu, IPO, VNG, UvW, het Uitvoeringsprogramma convenant bodembeleidsontwikkeling en aanpak spoedlocaties en het ExpertiseNetwerk Bodem en Ondergrond.

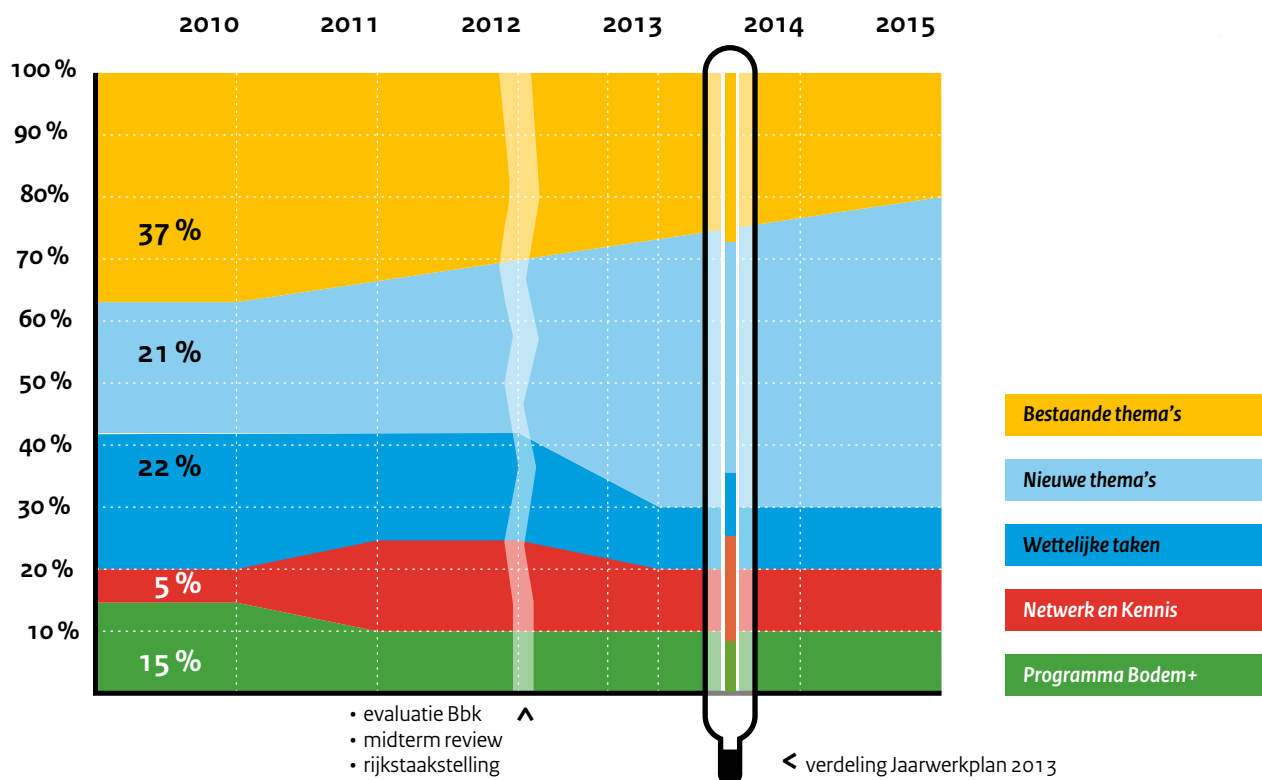
Figuur 1: Organisatie Bodem+ en haar omgeving

[1] Dienstverlening Bodem+ als 'vanouds': Bodem+ als onafhankelijk adviseur van en voor alle bodemoverheden.

[2] Dienstverlening Bodem+ in RWS-omgeving: Bodem+ als deskundig adviseur in beleids- en uitvoeringsprojecten van RWS.

We continueren de clusterindeling die we eind 2009 introduceerden. Deze geeft onze doelgroepen veel duidelijkheid over de rollen van waaruit Bodem+ haar projecten en activiteiten uitvoert. Wel is cluster 1 omgedoopt, opdat de naam de verbrede lading dekt.

Inzet apparaat Bodem+ in % | scenario B

Figuur 2: Ontwikkelrichting Bodem+ en 'thermometer' 2013

In 2013 zijn onze werkzaamheden rond de volgende drie clusters georganiseerd:

- **Verbreding naar water en ruimte, ondersteuning uitvoering bodemconvenant** accent op faciliteren en vraaggestuurd werken;
- **Implementatie en effectmeting bodembeleid** accent op implementeren, uitvoeren en stimuleren;
- **Kennisnetwerk bodem en ondergrond** accent op verbinden, borgen en ontsluiten van kennis.

Naar schatting is ruim een kwart van onze capaciteit gericht op diensten aan het ministerie van IenM en een derde aan gemeenten. De resterende capaciteit is gericht op provincies, waterschappen en milieudiensten. Vanaf 2013 zullen we onze inzet ook nadrukkelijk richten op de Regionale UitvoeringsDiensten en Rijkswaterstaat. Onze bodemhelpdesk wordt vooral bevestigd door gemeenten (ca. 25%), het bedrijfsleven (ca. 25%), adviesbureau's en intermediairs – veelal in opdracht van overheden (ca. 20%), provincies (ca. 8%), waterschappen (ca. 7%) en milieudiensten (ca. 6%).

Met de in dit jaarwerkplan beschreven werkpakket liggen we goed op koers ten aanzien van de gewenste transitie in

werkzaamheden en taken op nieuwe thema's, zoals beschreven in ons werkprogramma 2010-2014. Onze inzet op de nieuwe (bodem)thema's bedraagt in 2013 circa 37%. Inzet op bestaande (bodem)thema's en de wettelijke taken, krimpen tot respectievelijk 28% en 10%. De beleidssteun en helpdeskbeantwoording voor het Besluit bodemkwaliteit houden we in 2013 bewust en nadrukkelijk nog op peil in verband met het lopende verbetertraject en wijziging van dit besluit. Onze netwerk en kennisactiviteiten groeien in 2013 naar 17%, dankzij een intensivering op het Expertisenetwerk Bodem en Ondergrond, de Kennisagenda bodem en ondergrond en nieuwe samenwerkingsinitiatieven richting grond- en drinkwater en Rijkswaterstaat.

Zoals verwoord in paragraaf 2.2 zetten we het vraaggestuurd werken voor onze doelgroepen voort. Dit doen we door onze opdrachtgevers, klantenraad maar ook individuele andere overheden blijvend te bevragen naar hun ondersteuningsbehoefte. Dit doen we door eventuele nieuwe initiatieven te starten met brede stakeholder-bijeenkomsten, zodat vraag, doel en belangen bij aanvang van projecten duidelijk zijn. Dit doen we door frequente afstemming met het ministerie van IenM, WEB en BOOG en via onze

accountmanagers die voeling houden met de regio's via aansluiting op provinciale platformen. We blijven het effect van onze werkzaamheden en de klanttevredenheid meten.

Klanttevredenheidsmetingen in 2006, 2009 en 2011 geven aan dat we op de goede weg zijn. De klanttevredenheidsmeting van 2011 bevestigt het beeld van eerdere jaren. De dienstverlening van Bodem+ wordt over het algemeen als goed beoordeeld, met een algemeen rapportcijfer van 7,5 en een 7,8 voor onze projectadviesing. Bodem+ scoort goed op deskundigheid, behulpzaamheid en klantvriendelijkheid volgens de doelgroep decentrale overheden. Het grootste punt van aandacht in de meting van 2011 vormde de vindbaarheid van informatie op de website. Dit aspect is meegenomen en verbeterd bij de migratie van onze website naar RWS Leefomgeving.

We meten de klanttevredenheid over de bodemhelpdesk en onze trainingen/cursussen continu en (waar nodig) stellen we onze werkzaamheden bij. Ons werkprogramma 2010-2014 is daarbij richtinggevend. De signalen uit onze vier- en achtmaandsrapportages worden meer gericht op integratie naar water en ruimte. Grote(re) afwijkingen ten opzichte van het jaarwerkplan 2013 worden periodiek aangeboden en besproken met de opdrachtgevers en onze klantenraad.

3.2 Afronding projecten en taken

Reeds in 2010 heeft Bodem+ de Bekker-taakstelling gerealiseerd door te krimpen van 45,8 tot 40 fte. Daarnaast is in 2011 en in 2012 gestuurd om in de periode 2011-2014 aanvullend 6 miljoen euro aan bezuinigingen te adresseren.

Voor 2012 betekende dit dat het programmabeheer van Bodem+ werd afgebouwd met 2 fte. Deze reductie vond plaats op management (0,5 fte), administratieve en secretariële ondersteuning (0,75 fte) en op ondersteuning van de staven communicatie (0,5 fte), I&A en juridische zaken (0,25 fte). In 2013 worden management en secretariële ondersteuning verder gereduceerd met 0,5 fte. Communicatie en juridische zaken worden verder gereduceerd met respectievelijk 0,5 fte en 0,15 fte. Programmabeheer is hiermee verder teruggebracht tot 8%. De kennis en kunde van onze projectadviseurs is en blijft ons kapitaal. Dit laten we ook in 2013 zoveel mogelijk intact. Momenteel heeft Bodem+ 3 fte's vacant. Deze vacante werkpakketen willen we begin 2013 invullen via mobiliteit binnen Rijkswaterstaat en inhuur via onze raamcontractanten. Lopende deze wervingen zetten we in op tijdelijke inleen vanuit decentrale overheden en inhuur via raamcontractanten.

De volgende werkzaamheden heeft Bodem+ in 2012 afgerond en/of beëindigd:

- Wettelijke taak Baggerspecieverklaringen;
- Publicatie NAVOS-lijsten voormalige stortplaatsen;
- Ondersteuning BUS en ontwikkeling formulier mobiele verontreiniging;
- Impuls Lokaal Bodembeheer 1 (periode 2010-2012);
- Vernieuwing Nederlandse Richtlijn Bodembescherming;
- Afronding van de NV Service Centrum Grond.

Ook in 2013 gaat Bodem+ door met afronding van enkele omvangrijke en meerjarige projecten. Dit is noodzakelijk om de in hoofdstuk 2 beschreven nieuwe werkzaamheden te realiseren. De volgende werkzaamheden zullen in de loop van 2013 worden afgebouwd of beëindigd:

- Afronding werkvoorraad kostenverhaal bodemsanering namens het Rijk;
- Ondersteuning Samenwerkingsprogramma Warmte Koude Opslag;
- Project Interreg IV CityChlor.

Daarnaast verkent Bodem+ in 2013 de mogelijkheden tot verdere vereenvoudiging van de Kwalibo-erkenningsregeling.

4 Dagen en projectmiddelen

In het werkprogramma van Bodem+ 2010-2014 is, na adressering van de bezuiniging welke in voorjaar 2010 is opgelegd (€ 6 miljoen op totale werkprogramma), voor 2013 een budgettair kader van € 7.105.000,- beschikbaar. Dit bedrag is opgebouwd uit apparaatskosten € 5.167.000,- (zijnde circa 37,5 fte) en projectmiddelen € 1.938.000,-.

Deze budgetten worden ontleend aan de bodemsanerings-

gelden en maken onderdeel uit van een met IPO, VNG en UvW afgesloten convenant voor het bodemprogramma 2010 – 2014 voor een totaalbedrag van € 39.519.615,- minus 6 miljoen bezuiniging. In het licht van dit afgesloten convenant kunnen in beginsel geen middelen aan deze budgetten worden onttrokken. Ambitie is dat in 2013 initiatief wordt genomen tot (budgettaire) afspraken tussen de convenantpartners voor de periode 2015-2019.

In onderstaande tabel is de inspanning weergegeven die Bodem+ per project of activiteit in 2013 verricht in dagen en projectmiddelen.

Naam project of activiteit	Dagen	Directe Uitvoeringskosten (€)
Ondersteuning uitvoeringsprogramma bodemconvenant	156	
Werkgroep wet- en regelgeving	115	
Werkgroep aanpak spoedlocaties	228	
Werkgroep gebiedsgericht grondwaterbeheer	126	5.000
Werkgroep Ondergrond	91	
Ondersteuning Mid-termreview van het bodemconvenant	60	
Bodemenergie	234	175.000
Bedrijven en Branches	131	25.000
Bewust Bodemgebruik	232	200.000
Ondersteuning Structuurvisie Buisleidingen	35	
Programmering en financiering bodembeheer	95	
Milieu aansprakelijkheid	150	150.000
Verbredingstraject Bodem, Ruimte & Water, inclusief STRONG	856	100.000
Implementatie bodembeleid	1.201	520.108
Verbeteren bestaand bodembeleid	267	28.750
Uitvoeringskwaliteit in de bodemketen	300	42.000
Generieke kennisoverdracht	526	85.000
Samenwerking op kennisoverdracht		
- regionaal	379	5.000
- nationaal	321	241.000
- internationaal	441	39.600
Bodeminformatiebeheer	215	51.000
Programmabeheer Bodem+	521	20.542
Cluster verbinden Bodem, water Ruimte inclusief Ondersteuning uitvoering Bodemconvenant	2.509	655.000
Cluster Implementatie en effectmeting bodembeleid	1.768	590.858
Cluster Kennisnetwerk bodem en ondergrond	1.882	421.600
Fusie en Integratie met RWS	129	
Programmabeheer	521	20.542
Totaal	6.809	1.688.000
Omzet 2 tijdelijke fte's 2013 voor DUK's		250.000
Eindtotaal	6.809	1.938.000
kader 2013	7.150	

In afwijking van de offerte-aanvraag offeren we 2 tijdelijke fte's voor het ministerie van IenM, directie Duurzaamheid als € 250.000 directe uitvoeringskosten. De reden hiervoor is dat we werving binnen de eigen organisatie (zowel DG Uitvoering als Rijkswaterstaat verkeren in reorganisatie) niet realistisch achten en hiertoe tijdelijke externe inleen zullen plegen.

Ten aanzien van internationale werkzaamheden zijn, conform de afspraken in het opdrachtgeversoverleg, alleen die activiteiten opgenomen die onder de noemer internationale oriëntatie op de focuslanden van het ministerie van Infrastructuur en Milieu vallen. Daarnaast wordt in EU-verband samengewerkt aan Interreg CityChlor. De inzet van Bodem+ aan Interreg CityChlor is 50% subsidiabel uit het EU-Interregfonds.

Eventuele overige internationale activiteiten door Bodem+ in 2013 worden uitgevoerd met externe financiering en komen niet ten laste van het werkprogramma. Op basis van een inschatting nu wordt er van uitgegaan dat dit in fte een geringe inzet zal zijn. Dit vanwege het verminderd beschikbaar zijn van (financiële) mogelijkheden om het NL bedrijfsleven internationaal op de kaart te zetten.

Budget voor Uitvoeringsprogramma bodemconvenant:

Tot slot wordt opgemerkt dat in de zomer van 2010 Agentschap NL overeenstemming met het ministerie is bereikt over het voeren van de financiële administratie van het Uitvoeringsprogramma convenant bodemontwikkelingsbeleid en aanpak spoedlocaties voor de periode 2010 t/m 2015. Naar aanleiding daarvan is door het ministerie van Infrastructuur en Milieu (toenmalig VROM) voor 2013 wordt een bedrag van € 842.000,- onttrokken aan de Decentralisatie-uitkering Bodemsanering. Dit bedrag wordt in financieel beheer gegeven aan Bodem+ om betalingen te verrichten ten behoeve van het Uitvoeringsprogramma. Daarmee is invulling gegeven aan hierover gemaakte afspraken tussen IPO, VNG, UvW en het ministerie van Infrastructuur en Milieu.

In onderstaande tabellen is per cluster een nadere beschrijving weergegeven van de inspanning die Bodem+ per project of activiteit in 2013 verricht in dagen en projectmiddelen. De laatste kolom toont of deze werkzaamheden in fase van opbouw, beheer of afbouw zijn.

Cluster 1: Ondersteuning uitvoering bodemconvenant

Activiteit en/of deelproduct	Planning	Dagen	Middelen (€)	Fase
Ondersteuning uitvoeringsprogramma - Programmasecretaris - Communicatie uitvoeringsprogramma	Continu	156		Beheer
Werkgroep wet- en regelgeving - Secretariaat werkgroep/ondersteuning IenM Omgevingswet - Wetsvoorstel herziening Wbb (eind 2013) - Draagvlak bij uitvoeringspraktijk (werkgroep) - Aanpassing bestaande wet- en regelgeving tot 2015, bijvoorbeeld Circulaire	Continu	115		Opbouw
Werkgroep aanpak spoedlocaties - Secretariaat werkgroep spoedlocaties - Inzicht voortgang en bevorderen aanpak van humane spoedlocaties, trendanalyses tbv de Midterm-review - Inzicht Overige risicolocaties tbv Midterm-review - Gevolgen KRW voor spoed	Continu	228		Beheer/ Afbouw
Werkgroep gebiedsgericht grondwaterbeheer - Secretariaat werkgroep - Beheer rekenmodel nazorg en beheer	Continu Continu	126	5.000	Beheer
Werkgroep Ondergrond - Ondersteuning werkgroep ondergrond	Continu	91		Beheer
Ondersteuning midterm-review van het bodemconvenant - 2 jaarlijks een overzicht van de voortgang van de spoedoperatie. - Midterm-review 2013	K1, K3 K3, K4	60		Beheer

Vervolg Cluster 1: Ondersteuning uitvoering bodemconvenant

Activiteit en/of deelproduct	Planning	Dagen	Middelen (€)	Fase
Bodemenergie				Opbouw/ Beheer
- Bijeenkomsten (rondom inwerkingtreding)	K2	234	175.000	
- Website (beheer/FAQ)	K1-K2			
- WKO Tool/ klankbordgroep WKO tool	K1-K2			
- Helpdesk samen met Infomil en Helpdesk water	Continu			
- Volgen ILB 2 projecten aangaande bodemenergie	Continu			
- Klankbordgroep SWKO	Continu			
Bedrijven en Branches	Continu			Beheer/ Afbouw
- Advies bevoegde overheden en IenM over regelingen	Continu	131	25.000	
- Bijeenkomsten resultaten pilots ondersteuning decentrale overheden hardnekkige knelpunten				
Bewust Bodemgebruik				Opbouw/ Beheer
- Resultaten ateliers Green Deal;	Continu	232	200.000	
- Dag van Bewustbodengebruik 2.0 (i.s.m. nieuwe netwerken)				
- Masterclass Topsoil voor (internationale) bedrijfsleven i.s.m. Rotterdam School of Management (Business and Ecosystems)				
- Nieuwe kennistafels (Agrarisch waterbeheer, voedsel en watersystemen)				
- TerrAgenda 2013				
- Plan van aanpak samenwerking IBB en RWS				
- 2 ambassadeurs-bijeenkomsten				
- 4 activiteiten rond ontdek je bodem en i.s.m. netwerk Gemeenten Duurzame Ontwikkeling				
Ondersteuning Structuurvisie Buisleidingen	Continu			Opbouw/ Beheer
- Uitvoeringstaken Structuurvisie Buisleidingen		35		
Programmering en financiering bodemsanering	Continu			Beheer
- Rapport alternatieve financieringsbronnen		95		
- Afsluiting programmaperiode 2005-2009				
- Advisering inzet financieel instrumentarium				
Milieuaansprakelijkheid				Afbouw werkvoorraad en opbouw ondersteuning
- Afronden werkvoorraad Rijksoverheid	K1-K2	150	150.000	
- Oriënteren op de toekomst, inbreng kennis in o.a. GGGB dossiers, en tbv toekomstige wet- en regelgeving	K3-K4			
Verbreidingstraject 'Bodem, Ruimte & Water'	Continu		100.000	Opbouw
<i>Strong</i>				
- Ondersteuning STRONG		229		
<i>Versterking grondwater in bodembeheer</i>		181		
<i>Ondersteuning transitie beleid voor de ondergrond en Ecosysteemdiensten</i>		85		
- Vormgeving ILD				
- ESD in het water- en wegbeheer van RWS				
<i>Praktijk in de regio</i>		361		
- Narratief bodem en water, en doorontwikkelen verbinding Bodem, Water en RO				
- Uitvoering ILB2				
- het vormgeven van regionale netwerken				
- het inventariseren, analyseren en ontsluiten van best practices				
- begeleiden van regio CoP's en workshop Bodemscan				
- Verbreiden netwerken en samenwerkingsverbanden bodem – ruimte door gezamenlijk organiseren actuele themabijeenkomsten, waaronder NLBW, platform 31, duurzame gebiedsontwikkeling.				
- Taakbekwaamheid				
Totaal		2.509	655.000	

Cluster 2: Implementatie en effectmeting bodemconvenant

Activiteit en/of deelproduct	Planning	Dagen	Middelen (€)	Fase
Implementatie bodembeleid				
Besluit bodemkwaliteit	Continu			Beheer
<ul style="list-style-type: none"> - Ontwerp AmvB, simultane aanpassing Rbk - Voorlichting en kennisoverdracht decentrale overheden en regionale diensten RWS - Afronden bouw BodemToets&validatieservice - Inbouw BBK in Omgevingswet - Inbouw circulaire Bosa (met RUS) in de Rbk - Regie over certificatie, toezicht en (gerichte) handhaving, professioneel opdrachtgeverschap, en oppakken uitvoeringsvraagstukken - Inhoudelijke bijdragen aan Green Deals, AEC-bodemas en Ballastgrind - Voorbereiding fundamentele herziening normenbouwhuis ism RIVM 		714	75.000	
Kwaliteitsborging bodembeheer	Continu			Beheer
<ul style="list-style-type: none"> - Afgifte van ca 1.100 erkenningen en 600 éézijdige administratieve wijzigingen; - Verbeteren mogelijkheden digitaal indienen aanvragen; - Vereenvoudigen aanvraagprocedure en vereisten door aanpassingen in Bbk 		350	39.680	
Landelijk Meldpunt Bodemkwaliteit				Opbouw/ Beheer
<ul style="list-style-type: none"> - Coördinatie en bemensing meldpunt bodemkwaliteit - Release 4, aanpassen meldpunt aan wijzigingen in Bbk 	Continu K3-K4	124	395.428	
Wettelijke taak gelijkwaardigheidsverklaring IBC	Continu			Beheer
<ul style="list-style-type: none"> - Uitvoeringstaken Structuurvisie Buisleidingen 		13	10.000	
Verbeteren bestaand beleid				
Bodembescherming	Continu			Beheer
<ul style="list-style-type: none"> - Advisering Klankbordgroep bodembescherming (KBb) - Beleidsafweging grensbepaling nulsituatie bodemonderzoek - Green Deal bodembescherming grote bedrijven Botlek 		103	25.000	
Aanpassing bestaande wet- en regelgeving	Continu			Opbouw/ Beheer
<ul style="list-style-type: none"> - FAQ's & berichtgeving op website Bodem+ en Nieuwsgroep Wbb, en ENBO - Voorlichting, presentaties, workshops - Ondersteuning en samenwerking met juridische werkgroepen van decentrale overheden 		164	3.750	
Uitvoering in de keten				
Kwaliteitsimpuls Wbb	Continu			Beheer
<ul style="list-style-type: none"> - Begeleiden onderlinge visitaties Wbb-bevoegd gezag - Faciliteren Platform Overheden Kwaliteitsborging Bodembeheer (POKB) - Thema visitaties: bodemenergie en ondergrond - Kwaliteitssystemen blijven ondersteunen en verbeteren, en ook implementeren bij RUD's 		86	Pm ¹	
Ondersteuning toezicht en handhaving				Beheer
<ul style="list-style-type: none"> - Mede organiseren 3-4 regionale toezichtdagen - Verbeteren bodemhandhaving Bbk - Mede organiseren 2 landelijke platformdagen ism SIKB 	K1-K2 Continu K1 en K4	95	22.000	
Wettelijke taken niet-reinigbaar ondergrond				Beheer
<ul style="list-style-type: none"> - Verklaringen niet-reinigbare grond (250-300 stuks) - Ondersteuning IenM bij aanpassing regelgevingcommunicatie - Uitbreiding stortverbod 1) naar alle grond en 2) met techniek koude-immobilisatie - Wijziging Regeling beoordeling reinigbaarheid grond - Beheer en aanpassing software KSoil en NSCG 	K1-K2 K1-K2 K1-K2	119	20.000	
Totaal		1.768	590.858	

Cluster 3: Kennisnetwerk bodem en ondergrond

Activiteit en/of deelproduct	Planning	Dagen	Middelen (€)	Fase
Generieke kennisoverdracht				
Website, Best-practice	Continu			Beheer
- Kennisdeling bodem via actuele website		69		
- Presentatie Instrumenten en Praktijkvoorbeelden				
- Integratie met site RWS Leefomgeving				
Bodemhelpdesk	Continu			Beheer/ afbouw
- Afhandeling circa 4.000 vragen incl. klanttevredenheidsmetingen		457	85.000	
- Beheer kennis en knelpunten inclusief circa 400 FAQ's				
- Rapportage van trends, signalen en uitvoeringsvraagstukken (kwantitatief en kwalitatief)				
- Invlechting Helpdesk Water				
Samenwerking op kennisoverdracht regionaal				
Accountmanagement	Continu			Beheer
- Actieve aanwezigheid in de regio's		379	5.000	
- Ondersteuning verbreding bodemthema's oa kennisdeling en koppeling ILB2 adviseurs				
- Signalen en ervaringen uit lokale uitvoeringspraktijk terugkoppelen binnen Bodem+, IenM, SKB en SIKB				
- Aansluiting bij landelijke RUD's en waterschappen.				
Samenwerking op kennisoverdracht nationaal				
Vraaggestuurd advisering uitvoeringsprojecten	Continu			Beheer
- Olasfa, EMK-terrein, HEM-terrein etc.		15	5.000	
Samenwerking (Expertisenetwerk Bodem en Ondergrond, Innovatie- en kennisagenda) - uitvoering IKABO - innovatie kennisagenda bodem en ondergrond	Continu			Opbouw
- Informatiecentrum: helpdesk, website en maandelijkse e-nieuwsbrieven		261	176.000	
- Bijeenkomsten: Platform Bodembeheer, Dag van de Praktijk, Schakeldagen, Bodembreed symposium en Baggernet				
- Cursussen via Bodembreed Academie: o.a. Juridische helderheid grondwater, Leergang bodemadviseur				
- Onderwijs: Geoweek tbv scholieren en lesmodules HBO-studenten				
- Kennistafels per prioritair onderwerp				
- Intensievere samenwerking bewerkstelligen met andere kennisinstututen en afstemmen van programma's				
- Deelname aan SIKB-fora				
Richtlijnen Herstel en beheer	Continu			Beheer
- Beheer richtlijn, deelname aan redactieraad en kwaliteitsteam		45	60.000	
- Aansturing uitbreidingen/actualisaties (o.a. Beleidsbladen, Gemeentelijke handreikingen, Leidraad Bodem van RWS) en deelname aan begeleidingscommissies				
- Beheer zoektool instrumenten (vizier.bodemrichtlijn.nl)				
Samenwerking op kennisoverdracht internationaal				
Internationaal	Continu			Beheer
- Ontvangst internationale delegaties		221	12.500	
- Advisering bodembeleid focuslanden (o.a. China en Canada)				
Interreg CityChlor				Afbouw
- Technisch inhoudelijke rapportages en document bestuurders over o.a. geïntegreerde aanpak	K1-K3	220	27.100	
- Eindcongres in Gent	K2			

Vervolg Cluster 3: Kennisnetwerk bodem en ondergrond

Activiteit en/of deelproduct	Planning	Dagen	Middelen (€)	Fase
Bodem informatiebeheer				
Bodem informatiebeheer				Opbouw/ beheer
- Webservice voor verontreinigingscontouren	K2	215	51.000	
- Een 0101 gecertificeerd DINO-BLK	K3			
- Via een metadataregister ontsloten metadata	K2		pm ¹	
- Eenduidig ontsloten BKK's	K3			
- Een landelijke werkconferentie (informatieuitwisseling Bodem-RO)	K1			
Totaal		1.882	421.600	

Programmabeheer

Activiteit en/of deelproduct	Planning	Dagen	Middelen (€)	Fase
Fusie Rijkswaterstaat	K1-K4			Opbouw
- fase 2 kwartiermaken		129		
Programmabeheer Bodem+	Continu			Beheer
- beheer programma, ondersteuning secretariaat, FEM en management		521	20.542	
- corporate communicatie				

pm¹ De activiteiten ten aanzien van de Kwaliteitsimpuls Wbb en Bodeminformatiebeheer worden uitgevoerd in samenwerking met SIKB. Vanuit het werkprogramma in 2012 is reeds een bijdrage aan SIKB overeengekomen en verplicht voor de samenwerking op deze twee thema's in 2013. Derhalve is dit budget niet opgenomen in de bovenstaande tabellen.

Fotografie: Gilbert Boerekamp

Bijlage 1

Samenwerking

Bodem+ voert haar takenpakket uit in samenwerking met:

Partners	Cluster 1	Cluster 2	Cluster 3
DG Uitvoering (divisies Milieu & Leefomgeving, Energie & Klimaat, Internationaal)	X		X
Algemene Inspectie Dienst (AID)			X
Antwoord voor Bedrijven			X
Bedrijfsleven	X	X	X
BodemBreedAcademie			X
Bodemcentrum	X		
BodemenergieNL	X		X
Buitenlandse overheden			X
Energieonderzoek Centrum Nederland (ECN)	X	X	
Expertisenetwerk bodembescherming (ENBB)		X	
Centrum Ondergronds Bouwen (COB)			X
Certificerende instellingen		X	
Deltares		X	X
Dienst Landelijk Gebied (DLG)			X
Duurzame Energie in Nederland (DEN)	X		X
Dutch Heat Pump Association (DHPA)	X		X
Dutch Soil Partnership (DSP)			X
GBO-overheid			X
Gemeenten (VNG)	X	X	X
Gemeentelijk Juristen Overleg Bodem (GJOB)	X		
Geonovum	X		X
Informatiehuis Water		X	X
Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT)		X	X
Kadaster	X		
Kantoor Landsadvocaat	X		
Land- en Tuinbouworganisatie Nederland (LTO)			X
MKB Nederland	X		
Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie		X	X
Ministerie van Infrastructuur en Milieu	X	X	X
Ministerie van Financiën	X		
NederLandBovenWater (NLBW)	X		X
Nederlandse Vereniging van Procesmatige Grondbewerkers (NVPG)		X	X
Nederlands Normalisatie Instituut (NEN)		X	X
Nederlandse vereniging van Textielreinigers (NETEX)	X		
Nederlandse Vereniging van Ondergrondse Energieopslagsystemen (NVOE)	X		
Nederlandse Soil Partnership (NSP)			X
Nederlandse Water Partnership (NWP)			X
Postbus 51			X
Programma Uitvoering met Ambitie (PUmA)	X		X
Provinciaal GeoRegister	X		
Provincies (IPO)	X	X	X
Raad van Accreditatie (RvA)		X	
Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM)		X	X
Rijkswaterstaat	X	X	X

Partners	Cluster 1	Cluster 2	Cluster 3
Staatsbosbeheer			X
Stichting Bodemsanering NS (SBNS)	X		X
Stichting BSB Zuid	X		
Stichting ICT Uitvoeringsorganisatie (ICTU)			X
Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB)		X	X
Stichting Kennisontwikkeling Kennisoverdracht Bodembeheer (SKB)		X	X
Technische Commissie Bodembescherming (TCB)			X
Technische Universiteit Delft (TUD)			X
TNO Geologische Dienst			X
Vereniging Afvalbedrijven (VA)		X	X
Vereniging van Waterwinbedrijven in Nederland (Vewin)			X
Vereniging van Milieu Adviesbureaus (VVMA)		X	
Vereniging Voor Milieuprofessionals (VVM)			X
VNG-Informatiecentrum			X
VNO-NCW	X		
Wageningen University and Research (WUR)			X
Watermanagementcentrum Nederland (WMCN)			X
Waterschappen (UvW)	X	X	X
Werkgroep Stedelijk Grondwater	X		X

Bijlage 2

Afkortingen en websites

COB	Nederlands kenniscentrum voor ondergronds bouwen en ondergronds ruimtegebruik	www.cob.nl
DOO	Duurzame Ontwikkeling van de Ondergrond	www.skbodem.nl
ENBO	Expertisenetwerk Bodem en Ondergrond	www.expertisebodemenondergrond.nl
HUM	Handhavings UitvoeringsMethode	
IPO	Interprovinciaal Overleg	www.ipo.nl
NRB	Nederlandse Richtlijn Bodembescherming	www.bodemplus.nl
RUD	Regionale Uitvoeringsdiensten	www.uitvoeringmetambitie.nl
SCG	NV Service Centrum Grond	www.scg.nl
SKB	Stichting Kennisontwikkeling kennisoverdracht Bodem	www.skbodem.nl
SIKB	Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer	www.sikb.nl
SWKO	Samenwerkingsprogramma Warmte Koude Opslag	www.allesoverwko.nl
UBI	Uniforme Bron-Indeling	www.ubi-model.nl
UvW	Unie van Waterschappen	www.uvw.nl
VNG	Vereniging van Nederlandse gemeenten	www.vng.nl
WEB	VNG-Werkgroep Bodem	www.vng.nl
WKO	Warmte Koude Opslag	www.kennispleinondergrond.nl
WMCN	Watermanagementcentrum Nederland	www.rijkswaterstaat.nl/water/veiligheid/watermanagement/

Dit is een uitgave van

Rijkswaterstaat

Kijk voor meer informatie op
www.rijkswaterstaat.nl
of bel 0800 - 8002
(ma t/m zo 06.00 - 22.30 uur, gratis)

januari 2013